

<https://doi.org/10.62837/2025.1.45>

NAHİDƏ ASİF QIZI ƏLİZADƏ
ADU Rəşid Behbudov134
nahide.alizada@gmail.com

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ KOMMUNİKATİV DİL TƏLİMİNİN İNKİŞAFINA TƏSİR GÖSTƏRƏN AMİLLƏR

Xülasə

Bu elmi işdə, dil müəllimlərinin əksəriyyətinin siniflərində "kommunikativ" metodologiyayı seçdiyi vurğulanır. Kommunikativ dil tədrisi (CLT) dil öyrənənlərin səlisliyini inkişaf etdirməyə yönəlib, bu da real kommunikativ vəziyyətlərdə dilin istifadəsini təşviq edir. CLT-də, tələbələr müxtəlif ünsiyyət strategiyalarından istifadə edərək, dilin mexaniki deyil, mənalı və kommunikativ istifadəsinə yönəldirlər. Ayrıca, informasiya boşluğu və jig-saw fəaliyyətləri kimi metodlarla tələbələrə dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı verilir. Bu yanaşmalar, layihə əsaslı öyrənmə, film dərsləri və didaktik oyunlar kimi metodlarla dəstəklənir. Bu üsullar tələbələrin motivasiyasını artırır və onların nitq bacarıqlarını təkmilləşdirir.

Açar sözlər: dildən istifadə səlisliyi, mexaniki-mənalı təcrübə, kommunikativ praktika, tapşırıqlar sistemi

Bəlkə də bu gün dil müəllimlərinin əksəriyyəti, siniflərində istifadə etdikləri metodologiyayı müəyyənləşdirmək istədikdə, seçim metodologiyası olaraq "kommunikativ" i qeyd edirlər. Bununla birlikdə, "kommunikativ" dedikdə nə demək istədiklərini ətraflı izah etmək istədikdə, şərhlər çox fərqli olur. Kommunikativ dil tədrisi və ya CLT, bir kursun əsas xüsusiyyətləri olaraq danışmağı öyrətmək, bir kursda qrammatikanın olmaması və ya açıq müzakirə fəaliyyətlərinə vurğu etmək deməkdirmi? Kommunikativ dil öyrətmək dedikdə nə başa düşürsünüz? Kommunikativ dil tədrisi, dil tədrisinin məqsədləri, öyrənənlərin bir dili necə öyrənmələri, öyrənməni ən yaxşı şəkildə asanlaşdıran sinif fəaliyyətləri və müəllim və şagirdlərin sinifdəki rolları ilə bağlı bir sıra prinsiplər kimi başa düşülə bilər.

CLT-nin məqsədlərindən biri dildən istifadədə səlisliyi inkişaf etdirməkdir. J. C. Richards-a görə, axıcılıq (fluency) danışan mənalı qarşılıqlı əlaqədə olduqda və başa düşülən və davamlı ünsiyyət saxladıqda (kommunikativ səriştəsindəki məhdudiyyətlərə baxmayaraq) təbiidir. Səlislik-tələbələrin mənalı müzakirə etmələri, ünsiyyət strategiyalarından istifadə etmələri, anlaşılmaqları düzəltmələri və ünsiyyət pozulmalarının qarşısını almaq üçün işləməli olduqları sinif fəaliyyəti yaratmaqla inkişaf etdirilir.

Bəzi CLT tərəfdarlarının təklif etdiyi digər faydalı fərq- mexaniki, mənalı və kommunikativ arasındakı fərq idi. **Mexanik təcrübə** tələbələrin istifadə etdikləri dilləri mütləq başa düşmədən uğurla həyata keçirə biləcəkləri idarə olunan təcrübə fəaliyyətinə aiddir. Bu cür fəaliyyətə misal olaraq xüsusi qrammatik və ya digər

elementlərdən istifadə etmək üçün nəzərdə tutulmuş təkrar məşqlər və əvəzetmə məşqləri ola bilər. **Mənalı təcrübə** dil nəzarətinin hələ də təmin olunduğu, lakin tələbələrin təcrübə həyata keçirərkən mənalı seçim etmələrinin tələb olunduğu fəaliyyətə aiddir. Məsələn, yerləri təsvir etmək üçün sözlərindən istifadəni məşq etmək üçün tələbələrə fərqli yerlərdə müəyyən edilmiş müxtəlif binaların olduğu küçə xəritəsi verilir. Onlara qarşıda, küncündə, yaxınlığında, yanında kimi sözlərin siyahısı da verilir. Daha sonra “Kitab mağazası haradadır, kafe haradadır?” kimi suallara cavab verməlidirlər. Və s. Təcrübə mənalı deyil, çünki onlar xəritədə yerlərin yerləşdiyi yerə görə cavab verməlidirlər. **Kommunikativ praktika** real kommunikativ kontekstdə dildən istifadə təcrübəsinin diqqət mərkəzində olduğu, real məlumat mübadiləsinin aparıldığı və istifadə olunan dilin tamamilə proqnozlaşdırıla bilməyəcəyi fəaliyyətlərə aiddir. Məsələn, tələbələr yaşadıkları ərazinin xəritəsini çəkməli və qonşuluqdakı ən yaxın avtobus dayanacağı, ən yaxın kafe və s. kimi suallara cavab verməli ola bilərlər. [1]

Information-gap activities

CLT-də ünsiyyətin mühüm aspekti informasiya boşluğu anlayışıdır. Bu, real ünsiyyətdə insanların sahib olmadıqları məlumatları əldə etmək üçün adətən ünsiyyət qurmalarına aiddir. Bu informasiya boşluğu (information-gap) kimi tanınır. Tələbələr öz mənafehləri üçün dil formalarının təcrübəsindən kənara çıxsalar və məlumat əldə etmək üçün öz linqvistik və kommunikativ resurslarından istifadə etsələr, sinifdə daha orijinal ünsiyyət baş verə bilər. Bununla onlar tapşırığı yerinə yetirmək üçün mövcud lüğət, qrammatika və ünsiyyət strategiyalarını çəkəcəklər.

Jig-saw activities

Bunlar da informasiya boşluğu prinsipinə əsaslanır... Tipik olaraq sinif qruplara bölünür və hər bir qrup fəaliyyətin tamamlanması üçün lazım olan məlumatın bir hissəsinə malikdir. Sinif bütünü tamamlamaq üçün parçaları bir-birinə uyğunlaşdırmalıdır. Bunu edərkən, onlar mənalı ünsiyyət qurmaq üçün öz dil resurslarından istifadə etməli və beləliklə, mənalı ünsiyyət praktikasında iştirak etməlidirlər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, şagirdləri öyrətməkdə effektiv vasitə didaktik oyundur və təcrübədən göründüyü kimi, şagirdlərin yaşı onların oyuna həvəsindən asılı deyildir. Bu fəaliyyət növlərinin yalnız bəzilərini nəzərdən keçirək. Məsələn:

1) Qeyd etmək lazımdır ki, şagirdlərin tədrisində effektiv vasitə **didaktik oyundur**. Şagirdlərin yaşı onların oyuna olan həvəsindən asılı deyil. Oyunları iki hissəyə bölmək olar. Birinci bölmə nitq bacarıqlarının formalaşmasına töhfə verən qrammatik, leksik, fonetik və orfoqrafiya oyunlarından ibarətdir. Bu, müəllimə dərstdə darıxdırıcı işi daha maraqlı və həyəcanlı etməyə kömək edəcək. Qrammatikadan sonra məntiqi olaraq nitqin təməlini “qurmağa” davam edən leksik oyunlar gəlir. Fonetik oyunlar nitq bacarıqlarının formalaşması mərhələsində tələffüzü düzəltməyə yönəldilmişdir. Nəhayət, nitq və tələffüz bacarıqlarının

formalaşması və inkişafı müəyyən dərəcədə orfoqrafiya oyunlarına kömək edir, əsas məqsədi öyrənilən lüğətin orfoqrafiyasının inkişafıdır.

İkinci bölmə “Yaradıcı oyunlar” adlanır. Bu oyunların məqsədi nitq bacarıqlarının daha da inkişafına töhfə verməkdir. Belə nitq oyunlarının gedişində tələbələr nitq-təfəkkür problemlərinin həllində müstəqillik nümayiş etdirmək və ünsiyyətdə reaksiya sürətini işləmək imkanı əldə edirlər.

Beləliklə, oyun zamanı tədris prosesinin iştirakçılarının ənənəvi təlimdən fərqli şəraitdə olduqlarını görürük. Şagirdlərə maksimum intellektual fəaliyyət azadlığı verilir, yalnız müəyyən oyun qaydaları ilə məhdudlaşdırılır. Onlar öz rollarını seçə, hadisələrin gələcək inkişafı ilə bağlı fərziyyələr irəli sürə, problemli vəziyyət yarada və onun həlli yollarını axtara, seçilmiş həll üçün məsuliyyət daşıya bilərlər.

2) Layihə əsaslı öyrənmə və ya layihə metodu- Layihə metodologiyası layihənin inkişafı üçün hər bir tapşırığın icrası üçün yüksək səviyyəli fərdi və kollektiv məsuliyyəti öz üzərinə götürür. Bir qrup tələbənin layihə üzərində birgə işi tələbələrin aktiv kommunikativ qarşılıqlı fəaliyyətindən ayrılmazdır. Layihə metodu tələbələrin aktiv subyektiv mövqe tutduğu tədqiqat idrak fəaliyyətinin təşkilı formalarından biridir.

Layihə üzərində iş bir neçə mərhələdə həyata keçirilir və adətən dərslərdə təhsil fəaliyyətinin əhatə dairəsindən kənarda qalır: layihənin mövzu və ya problemlərinin seçimi; icraçılar qrupunun formalaşdırılması; layihə üzrə iş planının işlənməsi, terminlərin müəyyən edilməsi; şagirdlər arasında tapşırıqların bölüşdürülməsi; tapşırıqların yerinə yetirilməsi, hər bir tapşırığın icrasının nəticələrinin qrup müzakirəsi; birgə nəticənin dizaynı; layihə üzrə hesabat; layihənin həyata keçirilməsinin qiymətləndirilməsi.

Beləliklə, layihə metodunun əsas ideyası birgə yaradıcı iş zamanı diqqəti müxtəlif növ məşqlərdən tələbələrin aktiv zehni fəaliyyətinə yönəltməkdir [2].

3) Film dərsləri- Xarici dil dərslində müxtəlif iş üsullarından istifadə etməklə real və xəyali ünsiyyət situasiyalarının yaradılması müəllim üçün çox vacibdir. Bu üsul tələbələrə ingilis dilində kommunikativ səriştəni mənimsəməyə kömək edəcək. Tələbələrin ana dilinin mədəni dəyərləri ilə tanış olması da eyni dərəcədə vacibdir. Bu məqsədlə müəllimlər orijinal materiallardan, o cümlədən kino dərslərlərindən istifadə etməlidirlər. Buna görə də diqqəti şagirdlərin gördüklərinə şəxsi münasibətinin formalaşmasına yönəltmək lazımdır. Kino dərslərləri həmçinin şagirdlərin zehni fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərini, ilk növbədə diqqəti və yaddaşı inkişaf etdirməyə kömək edir [5].

4) Mahnı və rəqs dərsləri. Xarici dil dərslərində xarici ədəbiyyatdan istifadə şagirdlərin tələffüz bacarıqlarını təkmilləşdirir, kommunikativ, koqnitiv və estetik motivasiyanın yaradılmasını təmin edir. Təlaşanın hazırlanması uşaqların dil bacarıqlarının inkişafına, fərdi yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasına töhfə verən yaradıcı işdir. Bu iş növü şagirdlərin zehni və nitq fəaliyyətini aktivləşdirir,

onlarda ədəbiyyata marağını inkişaf etdirir, həmçinin lüğəti yadda saxlamaq prosesi ilə dil biliklərini dərinləşdirir [3].

Qeyd etmək lazımdır ki, müəllimlər cütlük və qrup işinə önəm verməlidirlər. Yuxarıda müzakirə edilən fəaliyyətlərin əksəriyyəti CLT-də sinif tapşırıqlarının mühüm aspektini əks etdirir, yəni onların cütlər və ya kiçik qruplar şəklində həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Fəaliyyətləri bu şəkildə tamamlamaqla, öyrənənlərin bir sıra faydalar əldə edəcəyi iddia edilir:

1. onlar qrupun digər üzvlərinin istifadə etdiyi dili eşitməklə öyrənə bilirlər
2. onlar müəllim qarşısındakı fəaliyyətlərdə istifadə etdiklərindən daha çox dil istehsal edəcəklər
3. onların motivasiya səviyyəsinin yüksəlməsi ehtimalı var
4. səliss danışmaq qabiliyyətini inkişaf etdirmək şansı əldə edəcəklər

Yekun olaraq desək, bütün bu üsullar tələbələrin öyrənməsinə və akademik nailiyyətlərinə kömək edir, tələbələrin yadda qalanlığını artırır, tələbələrin öyrənmə təcrübəsindən məmnunluğunu artırır, tələbələrin şifahi ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir, tələbələrin sosial bacarıqlarını inkişaf etdirir, tələbələrin heysiyyətini yüksəldir, müsbət mədəniyyətlərarası əlaqələrin təşviqinə kömək etdir. Və ingilis dilinin tədrisində effektiv metodlardan istifadə problemi son dərəcə vacibdir. Həmçinin, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müəllimin dərsi düzgün təşkil etmək və müəyyən təlim formasını ustalıqla seçmək bacarığı əsasən tədris prosesinin səmərəliliyindən asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. J.C. Richards, Communicative Language Teaching Today (New York, Cambridge University Press, 2006)
2. D. Nunan, Communicative Language Teaching (New York: Longman, 2006)
3. R. Gower, D. Philips, S. Walters, Teaching Practice: A handbook for teachers in training (Oxford, Macmillan, 2010)
4. J. Van Ek, L.G. Alexander, Syllabus (1980)
5. E.S. Polat, Internet in humanitarian education (M., 2001)

NAHİDA ALIZADA

SUMMARY

FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE LANGUAGE TRAINING IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING.

This research emphasizes that the majority of language teachers in their classrooms choose the "communicative" methodology. Communicative Language Teaching (CLT) is focused on developing language learners' fluency, which encourages the use of language in real communicative situations. In CLT, students

are directed toward meaningful and communicative use of language, rather than its mechanical use, by employing various communication strategies. Furthermore, methods such as information gap and jigsaw activities provide students with the opportunity to develop their language skills. These approaches are supported by methods like project-based learning, film lessons, and educational games. These methods enhance students' motivation and improve their speaking skills.

Key words: language fluency, mechanical-meaningful experience, communicative practice, task system

Н.А.АЛИЗАДА

РЕЗЮМЕ
ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ
КОММУНИКАТИВНОЙ ЯЗЫКОВОЙ
ПОДГОТОВКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В данном исследовании подчеркивается, что большинство преподавателей иностранных языков выбирают "коммуникативную" методологию в своих классах. Коммуникативное преподавание языка (CLT) направлено на развитие беглости учащихся, что способствует использованию языка в реальных коммуникативных ситуациях. В CLT студенты ориентируются на осмысленное и коммуникативное использование языка, а не на его механическое использование, применяя различные стратегии общения. Кроме того, с помощью методов, таких как информационные пробелы и активность "джигсо", студентам предоставляется возможность развивать языковые навыки. Эти подходы поддерживаются методами, такими как обучение через проектную деятельность, уроки с фильмами и дидактические игры. Эти методы повышают мотивацию студентов и совершенствуют их разговорные навыки.

Ключевые слова: свободное владение языком, механосмысловой опыт, коммуникативная практика, система задач

Rəyçi: f.f.d., b/m Əliyeva Nuriyyə